

21. วิกฤตเศรษฐกิจกับเศรษฐกิจพอเพียง

ในปี 2539 ภูมิพลอย่าง 69 อันเป็นวัยที่คนส่วนใหญ่ผ่อนคลาย หากเป็นข้าราชการก็ปลดเกษียณมาแล้ว หากเป็นกษัตริย์ราชินีก็วางมืออยู่สบายๆ ในหอเกียรติยศ การปราศรัยงานวันเกิดของเขามีสี่ชิ้นในช่วงท้ายของการเฉลิมฉลองการนั่งบัลลังก์นานดูเหมือนจะเป็นคำกล่าวอำลาสังเวียน แต่มหาชนกฉบับของเขาส่งสาส์นอีกแบบหนึ่ง คืองานของเขายังไม่เสร็จ เขาเป็นห่วงอย่างสมควรแก่เหตุว่า หากไม่มีการลงประตัก โครงการเขื่อนและจรรยาที่เขาฟุ้งฟักก็จะชะงักค้างเติ่งด้วยระบบราชการหรือไม่ก็พวกนักเคลื่อนไหว เช่นว่า ทั้งกทม.และกลุ่มนักสังคมของกรุงเทพฯ กำลังต่อต้านข้อเสนอของเขาที่ให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่เขาได้ตั้งชื่อตามพี่ชายคือ พระราม 8 เขาต้องจัดการมีทั้งใต้ออกมาสู้เพื่อให้มันได้สร้าง

ภูมิพลต้องการให้ความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของเขาเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ที่ผ่านมามีการวิจารณ์อย่างเจียบๆ ต่อทฤษฎีใหม่อันว่าด้วยการเกษตรของเขา โดยเฉพาะจากนักเศรษฐศาสตร์ และเขาก็เคืองที่ไม่เชื่อกันทุกคน เขายังเฟื่องมอกลือขึ้นต่อปัญหาการทุจริตซึ่งที่ผ่านมาเขามักไม่ยี่หระเสมือนว่าเป็นปีศาจอันจำเป็นสำหรับการปกครองบ้านเมืองและทุนนิยมตลาด แต่บางกรณีที่เกิดขึ้นได้ชักนำมันมารายใกล้วังมากเกินไปในปี 2539 กรณีแรกคือการปิดฉากของธนาคารกรุงเทพผืนซัยการ ที่สร้างความเสียหายแก่รัฐมากถึง 3 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ เป็นธนาคารที่เคยเป็นที่ภาคภูมิใจของพวกเจ้า ขุนนางและขุนศึก อีกกรณีแตกระเบิดเหมินโฉรอบๆ ตัวนายท ขรรหาร โดยบริษัทก่อสร้างของเขาได้สัญญามูลค่า 110 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพื่อสร้างเขื่อนปากพนังของภูมิพล ทำให้เมฆหมอกครอบคลุมไปทั้งโครงการ¹ ภูมิพลยังติดอยู่ในห้วงเขาควายของตุลาการฉ้อฉลสองปีกที่กำลังห้ำหั่นกัน ปีกหนึ่งนำโดยประมาณ ชันชื่อประธานศาลฎีกา อดีตคนโปรดของวัง และเมื่อชวลิต ยงใจยุทธปีนปายขึ้นสู่เก้าอี้ นายท จนได้ในที่สุดเมื่อปลายปี 2539 มันก็ตอกย้ำเรื่องที่ว่านักการเมืองที่ฉ้อฉลมากที่สุดคือผู้ชนะ

ภูมิพลทำอะไรไม่ได้มากนักในแต่ละกรณี แต่ดูเหมือนเขาจะเลือกเฟ้นมากขึ้นสำหรับคนที่เขาจะอนุญาตให้ได้รับความโปรดปรานจากวัง และถี่ถ้วนมากขึ้นในการให้ความเห็นชอบต่อการเลื่อนตำแหน่งในวงราชการ เขายังตัดสินใจที่จะให้โอกาสแก่การปฏิรูปรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง เขาให้การสนับสนุนอย่างเสียมิได้แก่นักปฏิรูปจำนวนหนึ่งที่โน้มหน้าเขาว่าปัญหาบางส่วนกับปัญหาที่ไม่พูดกันเกี่ยวกับการนั่งบัลลังก์ต่อของลูกชายนั้นสามารถจัดการได้ดีกว่านี้ด้วยรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ทว่าการสนับสนุนของเขามีเพียงชั่วแล่น เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่ของไทยแตกโพละในที่สุด ภูมิพลก็เห็นโอกาสสุดท้ายที่จะกลับมาของประชาธิปไตย

¹ ดู Bangkok Post, September 13 and September 28, 1996.

ฉบับพระราชสาส์นของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การพังครืนของเศรษฐกิจนี้ก็เปิดเผยให้เห็นว่าบัลลังก์ของเขาเองนั้นก็ ได้ลอยลมมบนไปกับเขาด้วยในยามเศรษฐกิจเฟื่อง

ในปี 2536 ขณะความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญของรัฐบาลชนกำลังถูกปีกขวาทำการขัดขวางปิดขากลุ่มนักวิชาการและผู้นำทางสังคมนอกรัฐบาลรวมตัวกันกดดันให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ โดยทั่วไปแล้วพวกเขาต้องการให้สังคมและรัฐบาลทำงานอย่างถูกต้องและเป็นระบบ ไม่อิงอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำที่มุ่งสืบทอดอำนาจตนเองและนักการเมืองที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง พวกเขา ยังคิดเผื่อไปถึงอันตรายของระบบที่อิงหลักกฎหมายน้อยลงหลังจากวชิราลงกรณนี้บัลลังก์ต่อในท้ายที่สุด นักวิชาการด้านกฎหมายชั้นนารายหนึ่งอธิบายในตอนนั้นว่า “รัฐธรรมนูญไทยไม่เคยเป็นสัญญาประชาคม ไม่เคยเป็นกฎข้อบังคับสำหรับผู้มีอำนาจที่จะต้องรับใช้ประชาชน ที่ผ่านมามันเป็นชุดกฎกติกากระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกัน”² การอ้อมซออุปถัมภ์ของภูมิพลเป็นตัวสร้างเสถียรภาพให้กับระบบเนื่องจากรัฐธรรมนูญมาแล้วก็ไป เขาบอก แต่ว่ามันไม่ใช่กลไกที่จะพึ่งพาได้สำหรับอนาคต

ความเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับการปฏิรูปสะท้อนประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในความสนใจของภูมิพล Chang Noi คอลัมน์นิสต์ของ *Nation* อ้างถึงความโกรธของนักสิ่งแวดล้อมกับชาวบ้านเกี่ยวกับเขื่อนแก่งเสือเต้นว่าเป็น ตัวอย่างของสิ่งที่รัฐธรรมนูญควรถือเป็นประเด็น “แก่งเสือเต้นไม่ได้เป็นเขื่อนที่ใหญ่โตอะไร แต่มันเป็นประเด็นที่ใหญ่โตมาก... มันก่อให้เกิดคำถามใหญ่ว่าเราต้องการสร้างสังคมแบบไหน ที่เท่าเทียม ยั่งยืนและมีส่วนร่วม หรือว่ามีจลาจลคนเมืองเป็นใหญ่ ระยะเวลาและอำนาจนิยม”³

อานันท์ ปันยารชุนอธิบายว่าเป้าหมายหลักของกระแสเรียกร้องใหม่คือการลดทอนอำนาจทางการเมืองของกองทัพ “มันเป็นความผิดพลาดของทั้งระบบของไทยที่เรายอมปล่อยให้กองทัพมีบทบาทมากขนาดนี้ ผมคิดว่าเราต้องการเวลาคิด ตรึกตรองอย่างจริงจังว่าบทบาทบางอย่างที่กองทัพได้รับหรือว่าช่วงชิงมานั้นเป็น บทบาทที่ควรจะเป็นของกองทัพหรือไม่”⁴

ด้วยทัศนะอย่างนี้มาจากอานันท์และคนใกล้ชิดอย่างประเวศ วะสี ภูมิพลจึงต้องรับฟัง ประเวศจาระไนเป้าหมายของพวกเขาด้วยการใช้ข้อวิจารณ์อันมากมายของภูมิพลเองเพื่อจะมัดใจเขา เช่น อำนาจเงินที่ครอบงำการเมือง ความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน การทุจริต ความไร้วินัยของสภาและความไร้เสถียรภาพ

² สัมภาษณ์ปกปิด

³ *Nation*, December 10, 1996. Chang Noi เป็นนามแฝงของผาสุก พงษ์ไพจิตรกับคริส เบเกอร์

⁴ *Bangkok Post* supplement, August 1, 1996.

อันแก้มิหาย ประเวทยังบรรยายการทำงานของพวกเขาว่าเป็นขั้นตอนก้าวไปสู่การบรรลุความสามัคคีภายใต้
 คณาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และกลุ่มของเขาอ้างทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมนำชัย⁵

ในที่สุดปลายปี 2539 รัฐสภาก็มอบหมายให้พวกนักปฏิรูปทำการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ สภาร่าง
 รัฐธรรมนูญถูกตั้งขึ้นภายใต้การดูแลของประเวศ อานันท์และนักปฏิรูปนิยมเจ้าอีกหลายคน รวมถึงกรม
 ทองธรรมชาติ เจ้าตำรับหลักการรัฐบาลแห่งชาติของเจ้าในยุคเปรม ด้วยการเกี้ยวข้องของคนพวกนี้ กล่าวกัน
 ว่าภูมิพลเกิดความสนใจ กระทั่งลงทุนศึกษารัฐธรรมนูญและระบบสภาของประเทศอื่นๆ ในวันที่ 18 มกราคม
 2540 ภูมิพลกล่าวคำอวยพรแก่สมาชิกสภาฯ ที่ในวัง ทว่าคำกำชับของเขาก็ก็น่าบ่งบอกว่าเขายังคงกังวล
 เขาบอกให้สมาชิกสภาฯ เขียนรัฐธรรมนูญให้สั้น เพราะยิ่งยาวก็ยิ่งจำกัดในการตีความ⁶

ถึงตอนนั้น สิ่งต่างๆ กำลังเกิดขึ้นในเศรษฐกิจของไทยที่ในเวลาไม่นานจะทำให้ภูมิพลต้องทบทวนการรับรอง
 ของเขา สิทธิของการเติบโตพรวดพราดได้ทำให้ข้าราชการ นักธุรกิจและนักการเมืองชะล่าใจไปกับความคิด
 เรื่องปาฏิหาริย์เศรษฐกิจไทย แต่พอถึงปลายปี 2539 เศรษฐกิจเริ่มทรุดฮวบ เงินทุนสำรองของประเทศทั้งหมด
 40 พันล้านเหรียญสหรัฐ หมดเกลี้ยง จนทำให้ต้องลดค่าเงินบาทอย่างมโหฬารเดือนกรกฎาคม 2540 ทั้ง
 ประเทศรวมทั้งวังด้วยตกอยู่ในอาการช็อคเมื่อเศรษฐกิจพังพาบในช่วงปีถัดมา ในช่วงหนึ่งค่าเงินบาทเทียบ
 ดอลลาร์สหรัฐ ลดลงไปถึงครึ่ง ธนาคารขาดสภาพคล่อง บริษัทไทยนับพันล้มละลาย

การพังครืนนี้เผยให้เห็นความผิดพลาดเชิงระบบจำนวนมาก การบริหารงานที่ผิดพลาดและลัทธิพวก
 พ้องที่ฉ้อฉลยังรากลึกที่ได้หนุนเสริมภาวะเฟื่องฟูที่ดำเนินมาหลายปี เป็นที่รู้กันว่าคนไทยได้ปฏิเสธไม่นำพา
 ต่อคำเตือนจากนักเศรษฐศาสตร์และกองทุนการเงินระหว่างประเทศมาตลอดหลายปีนี้ สำหรับความวินาศนี้จะ
 โทษนักการเมือง ก็ไม่เท่ากับจะต้องโทษกลุ่มชนชั้นนำที่ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงและนายธนาคารที่ได้
 ใช้ระบบเป็นไปทางเอื้อผลประโยชน์ของตัวเอง ตามขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันดี

มหาเศรษฐีและกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของประเทศเกือบทั้งหมด ตลอดจนข้าราชการ นักการเมืองและ
 ชนชั้นสูงไทยจำนวนมากต้องยับเยินจากการลดค่าเงินบาท ซึ่งรวมถึงพวกเจ้า ข้าราชการและธุรกิจของสำนักงาน
 ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เครือซีเมนต์ไทยเป็นผู้กู้เงินจากต่างประเทศมากที่สุดในประเทศ เป็นหนี้เกือบ
 5 พันล้านเหรียญสหรัฐ ขณะเกิดวิกฤต หลังลดค่าเงินบาท เครือซีเมนต์ไทยล้มละลายไปแล้วในทางเทคนิค

⁵ Connors, *Democracy and National Identity*, 154-76.

⁶ *Nation*, January 19, 1997.

ที่หนักกว่าอีกก็คือธนาคารไทยพาณิชย์ของสำนักงานทรัพย์สินฯ ธนาคารนี้พึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศอย่างหนัก เช่นเดียวกับลูกค้ารายใหญ่ส่วนใหญ่ของธนาคาร หลักทรัพย์ค้ำประกันของพวกเขาที่ส่วนใหญ่เป็นอสังหาริมทรัพย์ถูกตีมูลค่าสูงเกินจริงอย่างมาก และด้วยตลาดอสังหาริมทรัพย์ก็พังจึงมีมูลค่าเหลือไม่ถึงครึ่งของหนี้สิน⁷ ขณะที่เครือข่ายเครดิตไทยมีทรัพย์สินที่สามารถขายมาใช้หนี้ได้ ธนาคารไทยพาณิชย์(จริงๆ แล้วธนาคารทั้งหมด)แทบไม่เหลืออะไรเลย รายได้ของวังหายไป ซึ่งเคยอยู่ในระดับ 100 ล้านเหรียญสหรัฐ ต่อปี ในกลางทศวรรษ 2533 เงินปันผลไม่ออกและผู้เช่าจำนวนมากหยุดจ่ายค่าเช่า วังไม่มีทุนที่จะไปอุ้มกิจการที่สำคัญๆ ของตัวเอง ต่อให้อยากจะทำก็ตาม และยังขาดแคลนเงินสำหรับงานการกุศล

วิกฤตนี้ก่อให้เกิดแรงกดดันอย่างยิ่งยวดที่จะต้องสร้างระบบใหม่ในหนทางที่น่าเชื่อถือ สะอาดและเปิดเผยมากขึ้น IMF เสนอเงินกู้ฉุกเฉินกว่า 15 พันล้านเหรียญ โดยมีเงื่อนไขเข้มงวดสำหรับการปิดกวดและการปฏิรูปกฎหมาย ระบบการเงินและการบริหารเศรษฐกิจ ตามแผนนี้ไทยจะพ้นจากวิกฤตโดยมีความแข็งแกร่งมากขึ้น แต่ต้องยอมให้ธุรกิจใหญ่ๆ ล้มและมีการลงโทษผู้กระทำผิด การนี้ทำให้ชนชั้นนำของไทยหลายคนจ่อคิวล้มละลาย ด้วยการให้พวกเขารับผิดชอบต่อหนี้สินของตนเอง

ภูมิพลถูกคาดหวังว่าจะให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนการปฏิรูปตามใบสั่งของ IMF แต่แล้วเขาก็กลับแทรกแซง ด้วยการพยายามหลีกเลี่ยงกระบวนการทางการเมืองปกติเพื่อจะฟื้นรัฐบาลเปรมพระราชทานยุคทศวรรษ 2523 ของเขาคืนมา หลังจากลดค่าเงินบาท นายกษ สวัสดิ์ถูกกดดันอย่างหนักจากบรรดาชนชั้นนำไทยเพื่อให้ปฏิเสธแผนของ IMF แต่ยิ่งเขารัวรอกับ IMF นานเท่าใด เงินบาทก็กับเศรษฐกิจยิ่งร่วงหนัก ในสภา พรรคประชาธิปไตยที่สนับสนุนแนวทาง IMF โจมตีรัฐบาลว่าไร้ความสามารถและไร้ผลงาน โดยหวังจะเขี่ยสวัสดิ์ออกไป แล้วขึ้นแทน จากนั้นก็จะดำเนินการทั้งการปฏิรูปเศรษฐกิจและร่างรัฐธรรมนูญใหม่

แต่พอสวัสดิ์ดูท่าท่าจะร่วงจริงๆ กลุ่มนักอุตสาหกรรมพลังสูงก็ขอให้เปรมยื่นมือเข้ามาปกป้องรัฐบาล หลังจากพูดคุยกับเปรม สวัสดิ์ก็ซื้อเวลาไปอีกด้วยการยอมรับเงื่อนไขของ IMF ขณะเดียวกันก็เสนอชื่อวีระพงษ์ งามานุกรที่ปรึกษาเศรษฐกิจส่วนตัวของเปรมมาเป็นผู้จัดการวิกฤตของเขา สวัสดิ์กับรัฐมนตรีเศรษฐกิจ

⁷ ปัญหาของธนาคารไทยพาณิชย์พันกันเป็นงูพันหาง ธนาคารจะปล่อยกู้แก่บริษัทเอกชนที่พัฒนาที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ เป็นอาคารสำนักงานหรือไม่ก็คอนโดมิเนียมหรือร่วมทุนกับสำนักงานฯ ผู้พัฒนาโครงการจะใช้ผู้รับเหมาที่ได้เงินกู้จากธนาคารไทยพาณิชย์เช่นกัน (บางที ในกรณีของ Christiani Nielsen Thailand เจ้าของก็คือธนาคารไทยพาณิชย์และสำนักงานทรัพย์สินฯ) ชื่อวัสดุจากเครือข่ายเครดิตไทยที่ได้รับเงินกู้จากไทยพาณิชย์ และขายให้กับลูกค้าที่จำนองกับไทยพาณิชย์หรือไม่ก็บริษัทลูก พอเกิดวิกฤต กระแสเงินที่หมุนเวียนรอบโครงการที่ยังไม่เสร็จก็หยุดชะงัก ในแต่ละขั้นก็จะเกิดหนี้เสียขึ้นมาเรื่อยๆ ธนาคารจึงไม่เหลืออะไรที่จะยึดช่วย มันเป็นสูตรหายนะที่ธนาคารไทยส่วนใหญ่ประสบ แต่ธนาคารไทยพาณิชย์ดูจะถลันไปไกลกว่าเพื่อน

ไปพบกับภูมิพล และหลังจากนั้นก็ปรากฏตัวออกงานกับผบ.สามเหล่าทัพ มันเป็นจำอวดย้อนยุคทศวรรษ 2523 ที่แสดงความแน่นแฟ้นระหว่างวัง กองทัพและรัฐบาล โดยมีเปรม นอมินีของภูมิพลอยู่ตรงกลาง

ปัญหาคือการแทรกแซงของวังงานนี้ไม่ได้เป็นไปได้เพื่อฝ่าทางตันแก้ปัญหาทางรัฐสภา แต่กลับเป็นการขัดจังหวะกระบวนการทางสภาที่ยังคงทำงานอยู่ แทบไม่มีเหตุผลชอบธรรมที่จะอ้างได้เลย เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์ของชวนได้พิสูจน์แล้วว่าพวกเขาสามารถบริหารประเทศอย่างมีความรับผิดชอบ เป็นไปตามคาด ขวลิขิตจะงักในการดำเนินการตามแผนอันทารุณของ IMF และเศรษฐกิจก็ซัดเซพ่นการควบคุม เมื่อประชาธิปัตย์กลับมาโจมตีต่อ เปรมยื่นมือเข้ามาอย่างเปิดเผยมากขึ้นในฐานะผู้ค้ำประกันของขวลิต ในวันที่เกิดของเปรมในวันที่ 25 สิงหาคม ที่เต็มไปด้วยผู้มาอวยพรทั้งทหารและนักการเมืองรวมขวลิตด้วย เปรมเรียกร้องให้มีความร่วมมือและความสามัคคี “เราจะแตกแยกไม่ได้ โดยเฉพาะผู้นำรัฐบาลและฝ่ายค้าน... หากเราต้องการเห็นประเทศชาติฟื้นฟูกลับสู่ความรุ่งเรืองโดยเร็ว” เขาพูด ฟังดูคล้ายภูมิพล

แต่คราวนี้ประชาธิปัตย์ไม่หวั่นเกรงอีกต่อไปแล้ว สุขุมพันธ์ บริพัตรที่ตอนนี้เป็นสส.ประชาธิปัตย์ ดีตรากการแทรกแซงของเปรมว่าเป็น “รัฐประหารเงียบ” โดยอ้างบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าองคมนตรีต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง สุรินทร์ พิศสุวรรณประชาธิปัตย์อีกคนพูดว่า “ดูเหมือนว่าทหารกำลังปกครองประเทศอยู่ มันไม่เป็นกลางดีสำหรับกระบวนการประชาธิปไตย” คำวิจารณ์นี้ทิ่มไปที่เปรม แต่ก็แถมเผื่อไปให้ภูมิพลด้วยเช่นกัน⁸

การต่อสู้ไม่ได้มีแต่เรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้นปลายเดือนสิงหาคมในช่วงกลางวิกฤต ตรงข้ามกับที่ภูมิพลแนะนำมันยาวและลงรายละเอียดมาก บรรจุความปรารถนาของคนไทยนับพันที่ถูกสำรวจความคิดเห็นว่าคาดหวังให้รัฐธรรมนูญทำอะไรสำหรับพวกเขา พรรคความหวังใหม่ของขวลิตสู้เพื่อล้มร่างนี้ โดยหวังว่าวิกฤตเศรษฐกิจจะใช้เป็นข้ออ้างได้ ประเด็นหนึ่งที่พวกเขาใช้แย้งก็คือว่าร่างนี้ลดอำนาจของกษัตริย์และกองทัพ ด้วยการสนับสนุนจากปีกอนุรักษนิยมที่ทรงอิทธิพลในวุฒิสภาและกองทัพ ขวลิตพยายามบีบให้มีการร่างใหม่

คราวนี้วิกฤตเศรษฐกิจเป็นใจให้กับพวกนักปฏิรูป ภูมิพลดูท่าว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ซ้ำเติมสถานการณ์ที่ย่ำแย่อยู่แล้ว เขายืมปากสุเมธ ตันติเวชกุลพูดว่าวังไม่มีปัญหาเกี่ยวกับร่างนี้⁹ “ไม่มีกฎหมายหรือบทบัญญัติใดที่จะสามารถสันคลอนความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อภูมิพลได้” สุเมธพูด แถมว่าปัญหาใดก็ตามสามารถแก้ไขได้ภายหลัง ด้วยสัญญาณอย่างนี้ขวลิตรับรองร่างรัฐธรรมนูญและส่งไปให้ภูมิพลในวันที่ 11 ตุลาคม

⁸ *Far Eastern Economic Review*, September 4, 1997; *Nation*, August 26, 1997.

⁹ *Nation*, September 4, 1997.

ไม่ชัดเจนว่าภูมิพลแทรกแซงเพราะว่าเขาชอบร่างนี้หรือว่าเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างในปี 2535 แต่ยังไงซาลิตก็ไปไม่รอด ต้นเดือนตุลาคม เงินบาทยังคงร่วงลงและการทำข้อตกลงกับ IMF สะดุด ตลอดทั้งประเทศเกิดความรู้สึกชวย ผู้คนทำบุญด้วยหวังปล้ำความชวย และสังฆราชก็จัดสวดมนตร์หมู่โดยพระกัวร้ายรูปที่วัดพระแก้ว ร่วมด้วยรัฐมนตรีและข้าในวัง หลายคนเรียกร้องอย่างเปิดเผยให้ภูมิพลคุ้มครองประเทศให้แคล้วคลาดปลอดภัย

เปรมตอบสนองแพนๆ ด้วยการเสนอโต้้งๆ ให้ทวนกลับไปสู่แนวคิดที่ว่าด้วยรัฐบาลของภูมิพลที่ไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง ในวันที่ 6 ตุลาคม เขาเรียกบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชั้นนำของประเทศมาพบที่บ้านและบอกพวกเขาว่าฝ่ายค้านในสภาควรเห็นชอบกับการตั้ง “รัฐบาลแห่งชาติ” ที่เป็นเอกภาพไม่แบ่งฝักฝ่าย ที่ประกอบด้วยผู้ที่ไม่ใช่ันักการเมือง โดยมีผู้นำที่เป็นอิสระ ซึ่งเข้าใจว่าหมายถึงตัวเปรมเองหรือไม่ก็โนมินีของเขา¹⁰ เปรมยืนยันอย่างมีอะไรในกอไผ่ว่าความคิดนี้เป็นทัศนะส่วนตัวของเขา ไม่ใช่ในฐานะองคมนตรีหมายความว่าไม่ได้มาจากภูมิพล “อาจถือได้ว่าเป็นทัศนะของรัฐบุรุษในช่วงเวลาอันไม่ปกติอย่างนี้ ในยามวิกฤตเศรษฐกิจ” เขาพูด แต่อีหรรอบเดียวกับภูมิพล เขาพูดในเชิงว่าสภาไม่มีประโยชน์ “เวลาคนพูดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติ เขาเข้าใจผิด คิดไปว่า 393 คนในสภาผู้แทนฯ จะไม่มีแบ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายค้าน ในความเห็นส่วนตัวของผม ผมบอกว่ารัฐบาลแห่งชาติคือการนำเอาคนที่เยี่ยมที่สุดของประเทศมาเป็นรัฐบาล ไม่ใช่แค่ 393 คน ถึงจะเป็นรัฐบาลแห่งชาติ ถ้าคุณเป็นพลเมืองไทยหมายเลข 1 คุณก็จะเป็นนายกฯ ที่เหลือ 2, 3, 4, 5 ก็จะเป็นรัฐมนตรี”

เมื่อสาวไปไกลตามแนวคิดของเขา เขาเอ่ยชื่อสามคนซึ่งล้วนมาจากแวดวงของเขา ที่เขาบอกว่าเป็นมือดีที่สุดสำหรับการรักษาการป่วยไข้ของเศรษฐกิจ¹¹ การสนับสนุนคนเหล่านี้เท่ากับเป็นการรักชาติ เขาบอกเปรมกำลังเสนอให้หมუნนาพิกากลับไปสู่ทศวรรษ 2523 สวนทางโดยสิ้นเชิงกับอุดมคติที่ระบุในร่างรัฐธรรมนูญที่กำลังใส่พานรอลายเซ็นจากภูมิพลอยู่ เช่นเคย เป็นไปไม่ได้เลยที่จะพูดอย่างแนใจว่านี่เป็นข้อเสนอของภูมิพลและไม่ใช่ของเปรมคนเดียว แต่เปรมเป็นประธานองคมนตรี และตลอดมาก็ปฏิบัติโดยตระหนักเต็มทีและปกป้องผลประโยชน์และบารมีของภูมิพลอย่างสุดจิตสุดใจ มันเป็นเรื่องยากที่จะจินตนาการได้ว่าเขาไม่ได้ปรึกษาภูมิพล

¹⁰ *Nation*, October 7, 1997, and *Bangkok Post*, October 11, 1997.

¹¹ นั่นคือคนที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นรองนายกฯ วีระพงษ์ รัฐมนตรีคลังทอง พิทยะ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไชยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ ภายหลังปรากฏว่าไชยวัฒน์นั้นต้องรับผิดชอบมากที่สุดสำหรับเงินคงคลังที่สูญหายไปเกือบเกลี้ยง 40 พันล้านเหรียญจากการแทรกแซงค่าเงินในตลาด

การขยับหมากตานี้ทำเอาขบวนการปฏิรูปประชาธิปไตยหนาว ตกเป็นหน้าที่ของสุชุมพันธ์ผู้มีเลือดน้ำเงินอีกครั้งในการตอบโต้ เขาเขียนลงใน *Bangkok Post* ว่าแนวคิดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติ “สามารถตีความได้ว่ามีจิตวิญญาณประชาธิปไตยน้อยกว่า”¹² เขาเรียกมันว่าเป็นการรัฐประหารเทคโนโลยีแคระของอาหรับในช่วงปี 2534-35 ให้เป็นอุดมคติ ซึ่งเขาบอกว่ามีอยู่แต่ในภาวะที่ปราศจากรัฐธรรมนูญและรัฐสภาเท่านั้น ตอนนี้อย่างประเทศไทยมีทั้งสองอย่างแล้ว เปรมล้ำเส้น สุชุมพันธ์บอก “ในฐานะองคมนตรี เปรมจึงต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและมารยาทอย่างเคร่งครัดที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง การแบ่งฝ่ายทางการเมือง ดังนั้น[การให้สัมภาษณ์ของเขาแก่]บทหนังสือพิมพ์]จึงต้องไม่เป็นเรื่องทางการเมือง แต่สิ่งที่อดีตนายกฯ พุดบางที่อาจเป็นถ้อยแถลงปลดการเมืองที่มีนัยทางการเมืองมากที่สุดในปีแห่งความยุ่งยากนี้” ยิ่งกว่านั้น สุชุมพันธ์พูดเป็นนัยว่า เปรมกำลังตั้งท่าจะกลับมาเป็นนายกฯ อีก “ถ้าให้เป็นไปตามความประสงค์ของคนบางส่วน องคมนตรีรายนี้อาจจะแปลงร่างจากการเป็นบุคคลปลดการเมืองที่ทรงอิทธิพลการเมืองมากที่สุดในประเทศกลายเป็นผู้นำทางการเมืองที่ทรงอำนาจมหาศาลอีกคำรบหนึ่งก็เป็นได้”

สุชุมพันธ์หลีกเลี่ยงการเอ่ยถึงภูมิพล โดยเน้นเพียงว่าไม่มีเหตุผลควรเชื่อได้ว่ารัฐบาลแห่งชาติจะสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ดีกว่ารัฐบาลอื่น แต่ในตอนท้าย เขาก็หาญส่งข้อความถึงภูมิพล เขาทำความถึงการที่สถาบันกษัตริย์อังกฤษตั้งรัฐบาลแห่งชาติในปี 2474 เพื่อรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจโลก การแทรกแซงครั้งนี้เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อหลังจากแนวคิดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติถูกนำเสนอและได้รับการเห็นชอบภายในสภามาก่อนแล้วเท่านั้น ข้อความก็คือว่าให้รัฐสภาไทยหมดสิ้นปัญญาเสียก่อนจึงจะเข้ามาแทรกแซง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งภูมิพลหรือเปรมไม่เคยมีความอดทนมาก่อนเลย

ทางเลือกต่างๆ นี้ทำให้ภูมิพล(เหมือนกับลุงประชาธิปไตยของเขาในปี 2475)ตกอยู่ในสถานการณ์ซับซ้อนไม่รู้จักจะเลือกอย่างไรหนดี ประชาธิปไตยเผชิญกับภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลกที่ทั้งเขาและวงศาคณาเจ้าต่างก็ไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ บรรดาที่ปรึกษาของเขาก็เห็นกันไปคนละทาง ภายนอกรัฐบาลเกิดแรงกดดันให้มีการปฏิรูปอย่างกว้างขวางเพื่อรับมือปัญหาเศรษฐกิจ แต่จะลดทอนอำนาจของกษัตริย์และอำนาจเศรษฐกิจของพวกเขาและขุนนาง ประชาธิปไตยทำการตัดสินใจครั้งสำคัญที่ส่งผลเลวร้ายตามมา นั่นคือ ยอมรับคำแนะนำของญาติๆ ที่ให้ปฏิเสธการปฏิรูปและปกป้องชนชั้นนำซึ่งก็คือพวกเขาเอง หกสัปดาห์หลังจากนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ถูกโค่น

ในปี 2540 ภูมิพลเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจที่บางส่วนเกี่ยวพันกับต่างชาติและมีความซับซ้อนครือๆ กัน วิกฤตที่ทั้งเขาและที่ปรึกษาไม่ได้เข้าใจจริงๆ เขาอาจเปิดทางให้กับชน รัฐธรรมนูญใหม่และการปฏิรูปตามใบสั่ง IMF ที่โหดหิน มันอาจรักษาเศรษฐกิจได้ แต่ต้นทุนก็จะสาหัสมาก นั่นคือ วังกับชนชั้นนำที่อยู่รายรอบ

¹² *Bangkok Post*, October 11, 1997.

จะเสียหายหนัก และอำนาจสถาบันภูมิพลก็จะลดทอนลงไป หรือเขาอาจให้เปรมเข้ามาจัดการ ระบุ
รัฐธรรมนูญ และเจ้าจางยาสูตร IMF มันจะปกป้องทรัพย์สินของชนชั้นสูง และรักษาโครงสร้างที่ประกัน
อำนาจของวัง ภูมิพลจะตระหนักหรือไม่ก็ตาม มันเป็นการสู่มเสี่ยงอย่างมากต่อเศรษฐกิจและ(อย่างที่เกิดขึ้นปี
2475)ระบบทั้งระบบอาจพังทลาย

เนื่องจากว่าทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเบื้องหลังฉาก จึงไม่มีทางรู้ได้เลยว่าภูมิพลพูดอย่างไรจริงๆ แต่ดู
เหมือนว่าเขาควบคุมเขียนจากประชาธิปไตยและเลือกเส้นทางปฏิรูป ระหว่างที่ประชาธิปไตยกับเปรมมันกันอยู่อย่าง
คู่คี่สูสีอยู่นี้ วันที่ 3 พฤศจิกายน ขวลิตจู่ๆ ก็ลาออก พร้อมกันนั้นเสียงเรียกร้องให้มีรัฐบาลเปรมแก้วก็
หายไป เปิดทางให้ชวนเป็นนายก มันเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของภูมิพลในการยึดชิงรัฐบาล

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าภูมิพลพร้อมที่จะยกบารมีให้กับรัฐบาลชวน 2 วิกฤตแผ่ลามไปทั่วเอเชีย และ
ปัญหาเศรษฐกิจก็ยิ่งลึกและสาหัสเกินจะเยียวยาได้ในเวลาอันสั้น เมื่อรัฐบาลกระเสือกกระสนและหัวทิ่มหัวตำ
ภูมิพลที่ตัวเบาสบายก็ใช้โอกาสที่มีอยู่มากมายทำการวิพากษ์วิจารณ์โดยวางตัวเองเสมือนกรูแห่งปัญญาและ
ปรีชาญาณ

รอบนี้เหมือนหนึ่งม้วนเก่าที่เคยฉายช่วงต้นทศวรรษ 2533 เมื่อเกิดน้ำท่วมทั่วภาคใต้ของไทยในเดือน
สิงหาคม 2540 เช่นเคยมูลนิธิต่างๆ ของครอบครัวภูมิพลรับเอาหน้าไปเกือบทั้งหมดสำหรับการให้ความ
ช่วยเหลือ แม้ว่ารัฐบาลจะทำมากกว่าก็ตาม เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มลอยแพคนงานจำนวนมาก วังก็
ประกาศว่ามูลนิธิช่วยพัฒนาของภูมิพลจะประสานหน่วยงานราชการกับภาคเอกชนเพื่อหางานให้ใหม่ คำโวยคำ
โตอย่างนี้แทบไม่เกิดผลอะไร เพราะไม่มีงานแล้ว และประเด็นจริงๆ สำหรับคนว่างงานคือการขาดระบบ
ประกันสังคมรองรับต่างหาก กระทั่งอย่างนั้น วังก็ยังดูเป็นห่วงเป็นใยต่อคนตกงานมากกว่ารัฐบาล

รัฐบาลชวนทำงานไปได้เพียงเดือนเดียว ภูมิพลใช้งานวันเกิดของเขาบอกว่า(สรุปได้ว่า) “บอกแล้วไม่
ฟัง”¹³ เขาโจมตีผู้นำทางการเมืองที่นำพาไทยไปบนเส้นทางทุนนิยมและบริโภคนิยมที่ไร้การยับยั้งชั่งใจ หาก
ผู้คนยอมรับแนวคิดของเขาว่าด้วยเรื่องสังคมที่เรียบง่ายกว่านี้ ก็จะสามารถหลีกเลี่ยงวิกฤตไปได้ เขาเริ่มด้วย
เปรียบเทียบประสิทธิภาพอันยอดเยี่ยมของโครงการของเขา(อีกแล้ว) โดยห้ามหยันงานของรัฐบาล จากนั้นก็
เป็นเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจ เขาโจมตีทุนนิยมตลาดโลกสมัยใหม่ที่ได้ท่วมทับอุดมคติของเขาอันว่าด้วยแผ่นดิน
ธรรมอันเรียบง่าย

ด้วยเกร็ดส่วนตัวต่างๆ เขาบอกว่าคนกระหายอยากในทางวัตถุมากเกินไปและไม่คิดถึงผลของการ
กระทำของตน เช่น ยืมเงินมาใช้โดยไม่มีปัญญาคืน “การกู้เงิน ที่นำมาใช้ในสิ่ง ที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ดี. อันนี้

13 <http://kanchanapisek.or.th/speeches/1997/1204.th.html>

เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงิน และทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับ จะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ” เขายังตำหนิความทะยานอยากเกินพอเพียงของผู้คน อย่างคนที่สร้างโรงงานใหญ่โตขณะที่โรงงานเล็กๆ ก็พอเพียงแล้ว ความโลภนี้เองที่ภูมิพลบอกว่ามาจากทุนนิยมที่เผยแพร่โดย IMF ที่เป็นต้นเหตุของวิกฤต วิกฤตสามารถหลีกเลี่ยงได้หากประเทศไทยปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจของเขา “ความจริง เคยพูดเสมอ ในที่ประชุม อย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้น ไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่ เรามีเศรษฐกิจ แบบพอมีพอกิน. แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียง กับตัวเอง. อันนี้ ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้ หมายความว่า ทุกครอบครัว จะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง. อย่างนั้น มันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียง พอสมควร. บางสิ่งบางอย่าง ที่ผลิตได้ มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”

เขายอมรับว่านักเศรษฐศาสตร์มองว่าทักษะของเขาล้ำสมัย แต่เขาก็ได้ว่าการไล่ตามตลาดโลกเพื่อขายผลผลิตส่วนเกินนั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิต และมีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ “แต่ถ้าทำ แบบที่เคย มีนโยบายมา คือผลิตสิ่งของ ทางอุตสาหกรรม มากเกินไป ก็จะไม่สำเร็จ โดยที่ในเมืองไทย ตลาดมีน้อยลง เพราะคนมีเงินน้อยลง แต่ข้อสำคัญ นักเศรษฐกิจบอกว่า ให้ส่งออก ส่งออกไป ประเทศอื่นๆ ซึ่งก็ เดือดร้อนเหมือนกัน เขาก็ไม่ซื้อ. ถ้าทำผลผลิต ทางอุตสาหกรรม และไม่มีผู้ซื้อ ก็เป็นหมันเหมือนกัน... ต้องถอยหลังเข้าคลอง จะต้องอยู่อย่าง ระมัดระวัง และต้องกลับไปทำกิจการ ที่อาจจะ ไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือใช้เครื่องมืออะไร ที่ไม่หรูหรา. แต่ก็ อยากรู้ก็ตาม มีความจำเป็น ที่จะถอยหลัง เพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป. ถ้าไม่ทำอย่างที่ว่านี้ ก็จะแก้ วิกฤตการณ์นี้ยาก”

ถอยหลังคือหันไปสู่วิถีใหม่ของเขา “แต่ถ้าสามารถ ที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็น เศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แต่ครึ่ง ก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้. การแก้ไข อาจจะใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ. โดยมาก คนก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำ ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็สามารถ ที่จะแก้ไขได้”

เนื้อหาที่น่าเสนอของภูมิพลอย่างดีที่สุดเป็นเพียงเศรษฐศาสตร์เทียม มันหายไปเป็นศตวรรษๆ แล้ว สำหรับไทยที่จะถอนตัวออกจากเศรษฐกิจโลก ยุครยาในอดีตก็เป็นประเทศผู้ส่งออกข้าว การค้าขายและการลงทุนจากต่างประเทศเป็นหัวใจสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจปี 2502 ที่วังเองอ้างว่าเป็นผลจากแรงบันดาลใจที่ได้จากภูมิพล และได้เป็นตัวหนุนเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยนับแต่นั้น

ถึงกระนั้น ภูมิพลก็โഴงกลางเป่าในแง่อารมณ์ของผู้คนทั้งชาติ คนไทยที่สับสนมึนงงกับคำอธิบายที่ซับซ้อนจากรัฐบาล จึงพร้อมที่จะหันไปหาภูมิพลสำหรับแรงบันดาลใจและการคิดใคร่ครวญ พวกเขาเข้าใจว่าคำพูดของภูมิพลเป็นการวิจารณ์พื้นฐานต่อตัวพวกเขาเองที่โลก ต่อนักการเมืองที่น่าพาพวกเขาอยู่ใน

สถานการณ์อย่างนี้ และต่อทุนนิยมโลกที่เอาไทยเป็นเหยื่อ เหมือนกับมหาชนก บทเรียนจากภูมิพลสมบูรณื แบบทั้งในทางปฏิบัติและในทางจิตวิญญาณ ถ้าประชาชนได้ปฏิบัติตามแนวคิดของเขา ก็จะไม่มาทุกข์ตอนนี้

ตลอดปีถัดไป แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่กลายเป็นหัวข้อที่ออกความเห็นกันไม่รู้จบ ตามสื่อต่างๆ ตลอดจนถึงเวทีเทศน์ตามวัดและการปราศรัยทางการเมือง บรรดาผู้ต่อต้านโลกาภิวัตน์ ทุน ต่างชาติและบริโภคนิยมต่างพากันอ้างภูมิพล นักเรียนนักศึกษาศึกษาความคิดของเขา กองทัพบพยายามหาหนทางนำมาปฏิบัติ เช่นปลูกผักกินเอง (ซึ่งมีผลในการเพิ่มอุปทานและลดรายได้ของเกษตรกรตัวจริง) เกิดเทรนด์ใหม่ในการกินอาหารที่ถูกและดีต่อสุขภาพ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากภูมิพลที่ประกาศว่าเขาชอบกินข้าวกล้อง เหมือนชวานายากจน “กินข้าวกล้องทุกวันเพราะดีต่อสุขภาพ... บางคนบอกว่ามันเป็นข้าวของคนจน เราก็คนจนเหมือนกัน”¹⁴

ระหว่างนั้น วังในฐานะสถาบันแทบไม่ได้หวนกลับสู่ชีวิตที่เรียบง่ายเลย คนของภูมิพลในเบื้องหลังนาก็กำลังทำการกอบกู้ราชอาณาจักรธุรกิจของวังที่ล้มไปกันอย่างขนานใหญ่¹⁵ การกอบกู้ที่สูบเอาทรัพยากรอย่างมากจากรัฐบาลที่ก็กำลังแห้งเหือดอยู่แล้ว

ไม่ต่างจากกลุ่มธุรกิจอื่นๆ สำนักงานทรัพย์สินฯ และการลงทุนต่างๆ ต้องการเงินทุนใหม่จำนวนมหาศาลเพื่อให้คงสภาพคล่องอยู่ได้ สำนักงานทรัพย์สินฯ มีกองทุนสำรอง แต่ก็ไม่พอเพียงสำหรับจำนวนหลายพันล้านเหรียญที่เครือข่ายซีเมนต์ไทยกับธนาคารไทยพาณิชย์จำเป็นต้องใช้เพื่อให้อยู่รอดภายใต้พระบรมโพธิสมภาร วังดึงคนเก่งๆ ของประเทศมาแก้ปัญหา เช่น ธารินทร์ นิมมานเหมินท์, วิชิต สุรพงษ์ชัย และยศ เอื้อชูเกียรติ พวกเขาเป็นนักปฏิบัติ แกร่งและตั้งใจกันวังออกจากกรวิวาทเอิกเกริกอย่างทีกลุ่มธุรกิจไทยอื่นๆ มีกับเจ้าหนี้

วังเหนียวแน่นที่จะกอดหุ้น 37 เปอร์เซนต์ในเครือข่ายซีเมนต์ไทยไว้ไม่ยอมปล่อย เมื่อไม่มีเงินทุนใหม่จากสำนักงานทรัพย์สินฯ หนทางเดียวที่จะลดหนี้ของเครือข่าย ได้คือการขายบริษัทลูก ซึ่งหลายกิจการเคยถูกมองเป็นธุรกิจบุกเบิกของไทย เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์กับอิเล็กทรอนิกส์ แต่ธนาคารไทยพาณิชย์ไม่สามารถจะแบ่งขายได้เพราะมันกับบริษัทลูกเกือบทั้งหมดมีมูลค่าติดลบอย่างรุนแรง ธนาคารไทยอื่นๆ มีทางเลือกเดียว คือให้สถาบันต่างชาติมาเทคโอเวอร์ แต่พอสำนักงานทรัพย์สินฯ จิรายุบบอกว่าทางนี้เป็นไปไม่ได้สำหรับธนาคารไทย

¹⁴ *Bangkok Post*, November 19, 1998; *Nation*, November 19, 1998.

¹⁵ ในปี 2540 นิตยสาร *Forbes* ประมาณว่าทรัพย์สินของภูมิพลมีอยู่ในราว 1.8 พันล้านเหรียญ *Forbes*, July 28, 1997, 168.

พาณิชย์ เพราะ “ธนาคารนี้เป็นมรดกตกทอดมาจากรัชกาลที่ 5 สำนักงานทรัพย์สินฯ จะทำทุกวิถีทางเพื่อรักษามันไว้ แม้ว่าธนาคารอื่นทั้งหมดจะถูกต่างชาติเทคโอเวอร์ไปหมดก็ตาม ธนาคารไทยพาณิชย์จะยังคงเป็นธนาคารไทยแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในประเทศ ต่อให้ต้องแลกกับทุกอย่างก็ตาม”¹⁶

มันเป็นทัศนคติที่น่าสนใจ เนื่องจากธนาคารไทยพาณิชย์ก็ไม่ได้รับใช้ผลประโยชน์ของชาติไทยมาก(หรือน้อย)ไปกว่าธนาคารอื่นๆ เลย ถึงกระนั้น กระทรวงการคลังก็ถูกบีบให้อัดฉีดเงินประมาณหนึ่งพันล้านเหรียญให้กับธนาคารไทยพาณิชย์ เงื่อนไขการช่วยชีวิตเห็นได้ชัดว่าทำให้รัฐเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แต่มันทำให้วังยังคงถือหุ้นอยู่ได้ 26 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งตามกฎหมายไทยยังมากพอที่จะมีอำนาจวิโตในการตัดสินใจของคณะกรรมการกระทรวงการคลังที่ตอนนี้เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ก็มอบอำนาจการบริหารให้วัง และมีข้อผูกมัดต้องขายหุ้นคืนแก่สำนักงานทรัพย์สินฯ ในอีกหลายปีให้หลัง

ส่วนกิจการอื่นๆ ที่สำนักงานทรัพย์สินฯ ถือหุ้น อันไหนที่ไม่รอดก็ถูกปิด และอันไหนที่จะรอดหากมีทุนใหม่ก็จะหานักลงทุนต่างชาติ ตามคำบอกเล่าส่วนตัวของหลายคนในธุรกิจการเงิน สำนักงานทรัพย์สินฯ เล่นบทโหดมากกระทั่งกับหุ้นส่วนที่ทำธุรกิจกันมานาน บังคับให้บางรายต้องชดใช้วังสำหรับมูลค่าทรัพย์สินที่สูญหายไป

ในอีกทางหนึ่ง สำนักงานทรัพย์สินฯ ยืนยันที่จะรักษาบริษัทก่อสร้าง Christiani & Nielsen ที่หมดปัญญาใช้หนี้ไว้ บริษัทนี้ไม่มีค่าเชิงยุทธศาสตร์ และตลาดก่อสร้างก็จะซบเซาไปอีกหลายปี แต่มันก็มีทรัพย์สินที่สำคัญอยู่อันหนึ่ง คือ สัญญามูลค่าหลายร้อยล้านเหรียญเพื่อสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับหลายๆ สิ่งในวิกฤตเศรษฐกิจ ภูมิพลตกอยู่ในภาวะย่อนแออย่างรุนแรงในเรื่องต่างๆ ทั้งการเมือง การเงินและจิตวิญญาณ¹⁷ เจดีย์นี้อยู่ที่วัดที่รวยที่สุดและอื้อฉาวที่สุดของไทยคือ วัดธรรมกาย ที่พระในวัดถูกกล่าวหาว่านอกกรีตและทำธุรกิจ เจ้าอาวาสที่นั่งโรลส์รอยซ์มีสิทธิถูกจับสึกและตั้งข้อหาได้

ผลของวิกฤตสอนให้ทั้งวังและกองทัพว่าเขาขาดความรู้และความสามารถในการรับมือเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อนในท่ามกลางวิกฤตอย่างนั้น ภูมิพลหยุดค้นคนของตัวเองมาเป็นรัฐบาล กระนั้น ตามคติความพากเพียรในมหาชนกของเขา ภูมิพลกับองคตพวงก็ยังไม่ยอมแพ้ใครๆ ถึงบุญบารมีอันเป็นคุณสมบัติเหนือในของสถาบันภูมิพล มันเป็นนิสัยในเชิงสถาบันและเชิงวัฒนธรรม และมีความ

¹⁶ *Nation*, April 2, 1999.

¹⁷ ภูมิพลตระหนักเรื่องเหล่านี้ดี จิรายุภายหลังบอกว่าภูมิพลต้องเซ็นรับรองกระทรวงการขายทรัพย์สินของหลวงที่เล็กที่สุด ดู *Corporate Thailand*, December 2003.

จำเป็นที่จะต้องสืบวงวัฏจักรของการทำบุญต่อไปเพื่อหล่อเลี้ยงงานกุศลของวัง และวังก็ต้องการให้ประชาชนน้อมรับปรีชาญาณของภูมิพลในเรื่องธรรมาภิบาลและการพัฒนาเศรษฐกิจ

เรื่องนี้เห็นชัดในความเข้มข้นของการโฆษณาสำหรับงานครบรอบหรือ 72 ปีของเขาในปี 2542 ทั้งที่รัฐบาลยังคงต้องรัดเข็มขัดจนรอบอยู่ก็ตาม มหกรรมต่างๆ มากมายยกให้ภูมิพลเป็นกษัตริย์พระโพธิสัตว์คราวนี้ตรงไปตรงมามากกว่าเคย เริ่มจากกลางปี 2541 มีหนังสือที่ระลึกและสารคดีบรรจงสร้างเกี่ยวกับภูมิพลหลังไหลออกมาไม่ขาดสาย วัฒนธรรมกายที่อื้อฉาวประกาศจะจัดให้คนบวช 100,000 คนให้ภูมิพล กองทัพประกาศว่าจะสร้างเจดีย์ยักษ์ให้ภูมิพลในภาคอีสาน การบินไทยแม้จะยังแดงเดือดอยู่สร้างวัดให้ภูมิพลที่เชียงราย เมื่อเดือนธันวาคม 2540 วังเผยว่าภูมิพลทำสถิติโลกในการสะสมใบปริญญาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็มอบปริญญาเอกกิตติมศักดิ์แก่เขารวดเดียว 10 ใบอย่างไม่ยั้ง มีตั้งแต่ชีววิทยา ภูมิศาสตร์ไปจนถึงนิรุกติศาสตร์และการบริหารธุรกิจ¹⁸

ระหว่างนั้น คลังสมองด้านเศรษฐศาสตร์ชั้นนำของไทยคือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ถูกวงจี้ให้เอาทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหัวข้อในการประชุมประจำปี 2542 วิทยากรคนแล้วคนเล่าต่างพบความยิ่งใหญ่ของเศรษฐศาสตร์สำนักภูมิพล อ่างงานวิจัย ข้อมูลสถิติต่างๆ กันอย่างเอาจริงเอาจัง หลังจากนั้นไม่นาน ภูมิพลแสดงความยินดีที่นักเศรษฐศาสตร์และนักวิชาการกำลังเอาจริงเอาจังกับ “เศรษฐกิจพอเพียงของภูมิพล” เมื่อบอกว่าพวกเขาายังคงมีคำถามในแง่การปฏิบัติ เขาก็ตำหนิพวกนั้นว่าไม่อ่านแผ่นพับทฤษฎีใหม่ที่เขาทำเมื่อหลายปีก่อน แต่(เขาแถมอย่างภาคภูมิใจ) “เป็นเกียรติอย่างยิ่งที่พวกเขาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีอยู่ในตำราเล่มไหน เพราะหมายความว่ามันเป็นแนวคิดใหม่”

จุดสำคัญในการเฉลิมฉลองคือบทบาทของภูมิพลในการพัฒนาแหล่งน้ำ เขาได้รับการยกย่องอย่างเลิศลอยในภาษาและสัญลักษณ์ของเทวราชาผู้ให้ชีวิตของฮินดู เหมือนเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ การทำฝนเทียมของเขาถูกชูให้เป็นเทคโนโลยีต้นฉบับอันมหัศจรรย์ และเขาถูกยกย่องว่ามีความสามารถอัศจรรย์ในการหยั่งรู้สภาพดินฟ้าอากาศ ผู้โดยสารของการบินไทยได้ชมสารคดี 20 นาทีที่ยกเครดิตให้กับภูมิพลสำหรับฝนเกือบทั้งหมดที่ตกลงมาในราชอาณาจักรเพื่อหล่อเลี้ยงสายน้ำและพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ทั้งหมดนี้กระจอกไปเลยเมื่อเทียบกับโฆษณาทางโทรทัศน์อันซาบซึ้งซึ่งตั้งใจที่ฉายซ้ำเท่าไรก็ไม่รู้เบื่อ ชาวนาคนหนึ่งยื่นทูลขอขมาบนท้องนาที่แห้งผากแด่กระแจะแห่งของเขา จากพายุฟ้าสุราลัยนั้น หยาดน้ำตาอันจาบัลย์ของภูมิพลก็เล็ดหลั่งลงมาเป็นสายพิรุณ ชาวนาคนนั้นก็กระโดดตัวลอยด้วยความโสมนัสและเปล่งคำสรรเสริญขณะท้องนาของเขาเปียกชุ่ม สำหรับส่วนตัวภูมิพลแล้ว จุดสูงสุดคือการเปิดใช้เขื่อนป่าสัก อันเป็นชัยชนะเหนือขบวนการสิ่งแวดล้อม

¹⁸ ถึงสิ้นปี 2540 ภูมิพลได้ปริญญา 136 ใบ เทียบกับ 131 ใบของ Father Theodore Hesburgh ประธาน Notre Dame University. *Bangkok Post*, December 3, 1997; Reuters, December 3, 1997; *Nation*, October 17, 1999.

มากกว่าที่จะเหนือธรรมชาติ เพื่อตอกย้ำประเด็นนี้ รัฐบาลออกแบบธนบัตร 1,000 บาทใหม่ให้มีภาพเขื่อนป่าสักคู่กับภูมิพล

บางทีการอาศัยวาทศิลป์และการผลิตความมั่งงายที่น่าเกลียดที่สุดคือการออกรางวัลสลากกินแบ่ง ก่อนวันที่ 5 ธันวาคม งานครบรอบคราวนี้ได้สร้างความฮือฮาเกี่ยวกับตัวเลขมากมาย ซึ่งพระเอกคือเลข 9 ปีนั้นเป็นปี 1999 (แม้ว่าปีไทยจะเป็น 2542) รัชกาลที่ 9 ครบรอบ 72 ปี (7+2 = 9) ฯลฯ

งวด 1 ธันวาคม หมายเลขรางวัลที่หนึ่งไม่มีอะไรสำคัญ แต่เลขท้ายสามตัวออก 999 ถึงสองครั้ง เนื่องจากการออกรางวัลถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์และไม่น่าจะมีการโกง ไม่มีใครกล้าพูดว่ามันเป็นการโกง ฉะนั้นคำอธิบายอีกอย่างหนึ่งที่เหลืออยู่คือมันเป็นเรื่องฟ้าดินบันดาล เป็นความขลังของภูมิพล หนังสือพิมพ์ พาดหัวว่าเป็นปาฏิหาริย์ ไม่มีการตั้งคำถาม และไม่ขี้อู่ว่ามีคนมากเท่าไรที่ถูกหวยเลขนี้ สองปีต่อมา มีคนวงในในกลุ่มหนึ่งถูกเปิดโปงว่าลือเลข แต่ตำรวจบอกว่าพวกเขาเพิ่งทำเมื่อไม่กี่สัปดาห์ก่อนหน้านั้นเอง

ความเกินพอเพียงนี้ไม่ใช่ความผิดของวังไปเสียทั้งหมด ภูมิพลมักจะอนุญาตให้คนยกย่องสรรเสริญ ตัวเขาอย่างไรก็ได้ตามแต่จะต้องการ ที่น่าสนใจคือแล้วบรรดาคนที่ดูน่าจะสร้างที่สุดในเหล่าลูกน้องของเขาจะไปไกลถึงไหน ในการบรรยายอย่างเป็นทางการแก่คนต่างชาติครั้งหนึ่ง มรว.บุตรี วีระไวทยะ คนสนิทของเขา คนหนึ่งบรรยายภูมิพลว่าเป็นเทพของฮินดู¹⁹ ในการเดินสายไปยังชุมชนไทยต่างประเทศทั่วโลกเพื่อเรียกริเงิน สำหรับการกุศลของครอบครัวภูมิพล สุขเมธ ตันติเวชกุลกล่าวเป็นนัยต่อผู้ฟังว่าภูมิพลคนเดียวช่วยประชาชนไทยหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และแทบไม่พูดถึงสิ่งที่รัฐบาลทำเลย²⁰ เมื่อกลับมา เขารายงานว่าคนร้องไห้เมื่อได้ฟังเขาบรรยายและกระวีระวาดบริจาคเงินให้โครงการภูมิพล ระหว่างนั้น ชุมพล ฒ ลำเลียง กรรมการผู้จัดการเครือซีเมนต์ไทย คนใกล้ชิดอีกรายหนึ่ง อธิบายให้นักข่าวต่างชาติรายหนึ่งฟังถึงความสุดยอดของปฏิบัติการของภูมิพลที่เหนือกว่าของรัฐบาล “เมื่อไหร่ที่เกิดหายนภัย ภูมิพลไม่จำเป็นต้องมาดูว่ามีงบประมาณหรือข้อจำกัดของ IMF หรือไม่”²¹

ในปี 2539 สิริกิติ์ก็ไม่ได้ตกขบวนรถไฟ วัง หรือไม่กี่ตัวสิริกิติ์เองมอบหมายให้ผู้กำกับหนังชั้นนำของไทย ชาตรีเฉลิม ยุคลสร้างหนังมหากาพย์เรื่องสุริโยทัย งบสร้างหนังมหโพบารที่สุดในวงการหนังไทย 8 ล้านเหรียญมาจากวังก่อน หนังเรื่องนี้สำคัญต่อสิริกิติ์มาก เนื่องจากเธอเห็นตัวเองเป็นสุริโยทัยกลับชาติมาเกิด

¹⁹ จากบันทึกของสยามสมาคม การบรรยายของบุตรี วีระไวทยะที่สยามสมาคม กรุงเทพฯ 11 กุมภาพันธ์ 2542.

²⁰ กิณีวี, ธันวาคม 2542.

²¹ *Business Week* (international edition), March 26, 1998.

เธอเป็นคนเลือกมล.ปิยาภัสร์ ภริมย์ภักดีลูกสาวของนางสนองคนสนิทมาแสดงเป็นสุริโยทัย แม้ว่าปิยาภัสร์ไม่มีประสบการณ์การแสดง สิริกิติ์ก็เลือกเธอเพื่อไม่ต้องให้สามัญชนมารับทราชนิ

กำหนดเปิดฉายที่แรกคือวันเกิดของภูมิพลในปี 2542 แต่หนังล่าช้าและงบบานปลายจนถึง 10 ล้านเหรียญในที่สุด ราวห้าเท่าของหนังไทยเรื่องที่แพงที่สุดก่อนหน้านี้ เมื่อออกฉายในเดือนสิงหาคม 2544 วิกิ ลากบรุษย์ยักษ์ใหญ่ของไทยมาแบกรับต้นทุน เพื่อประกันความสำเร็จ สุริโยทัยเข้าฉายนานหลายสัปดาห์ใน ทุกโรง รวมทั้งโรงที่ปกติจะฉายแต่หนังฝรั่งสำหรับผู้ชมชาวต่างชาติ ราคาตั๋วแพงกว่าหนังไทยอื่นทุกเรื่อง แต่ก็ทำเงินได้ดีจนผู้ลงขันอ้างว่าถอนทุนคืนได้ กล่าวในเชิงศิลปะแล้ว มันไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เกือบสี่ ชั่วโมงถือว่ายาวไปและดูสับสน คนไทยเองกึ่งๆ ไม่แพ้คนต่างชาติ นักวิจารณ์ก็เลียงไปชื่นชมเครื่องแต่งกาย กับฉากอลังการ ถึงกระนั้น วิกิก็ตีร่นจัดจำหน่ายไปทั่วโลกด้วยความช่วยเหลือจากฮอลลีวูด

กระนั้น วิกิก็ประสบกับกระแสที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของการต่อต้านชัดเจนต่อทัศนคติและผลประโยชน์ของวิกิ ซึ่งเป็นสัญญาณถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น นอกจากการคัดค้านอย่างเหนียวแน่นต่อสะพาน พระราม 8 ที่ภูมิพลเสนอแล้ว นักวิจารณ์หาญกล้าโจมตีสำนักงานทรัพย์สินฯ ที่พยายามฟื้นฟูรายได้ให้กลับมา เป็นกอบเป็นกำเหมือนเดิม ผู้คนต่อสู้อย่างเปิดเผยกับแผนของสำนักงานทรัพย์สินฯ สำหรับที่ดินผืนใหญ่บน ถนนสาทรอันเป็นแหล่งทำเลของธุรกิจการเงินการธนาคาร ซึ่งมีคฤหาสน์ไม้สักหลายหลังที่สืบย้อนไปถึงรัชกาล ที่ 5 เมื่อสำนักงานฯ ปลอมเช่าที่ดินผืนนี้ให้กับนักพัฒนารายหนึ่งที่ตั้งใจจะรื้อถอนคฤหาสน์เหล่านี้และสร้าง ศูนย์การค้าแห่งใหม่ บรรดาสถาปนิกและกรมศิลปากรแย้งว่าควรอนุรักษ์อาคารเหล่านี้ไว้ ในขณะที่คนอื่น ๆ เรียกร้องให้ใช้ที่ดินนี้สร้างสวนสาธารณะ บางคนกระทั่งวิจารณ์การที่วิกิสนับสนุนการสร้างศูนย์การค้าขึ้นมาอีก ขณะที่เท่าที่มีอยู่แล้วยังต้องกระเสือกกระสนเพื่อให้อยู่รอด

โครงการเขื่อนของภูมิพลได้รับการท้าทายยิ่งกว่า ขบวนการชาวบ้าน นักสิ่งแวดล้อมและนักวิทยาศาสตร์ ที่ร่วมมือกันต่อต้านเขื่อนแก่งเสือเต้นพบแรงหนุนที่ทรงพลังในการศึกษาของสุธาวัลย์ เสถียรไทย นัก เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม ลูกสาวของน้องสาวของสิริกิติ์ เธอโต้แย้งด้วยรายละเอียดที่น่าประทับใจว่าเขื่อนนี้ แทบไม่มีเหตุผลสนับสนุนเชิงเศรษฐศาสตร์เลย ช่วยให้โครงการต้องชะงักออกไป ส่วนโครงการเขื่อนที่ภูมิพล เสนอในชุมพร ประชาชนบริเวณนั้นแสดงการต่อต้านอย่างเปิดเผย หลังจากพวกเขาบีบบังคับให้รัฐบาลหยุดส่งนัก สืบสวนมาสืบสวนพื้นที่ เจ้าหน้าที่สองรายจากโครงการของภูมิพลก็ยิ่งเข้าไป และถูกชาวบ้านจับตัวไว้อยู่หลาย วัน หลังจากนั้น ภูมิพลหันไปเลือกสร้างเขื่อนตรงจุดอื่น แล้วก็พบว่ากรมป่าไม้ขอให้ลดขนาดเขื่อนเพื่อจำกัด บริเวณป่าสงวนที่จะถูกน้ำท่วม

นักการเมืองก็ยังหาญกล้าท้าทายความประสงค์ของภูมิพล แม้ว่าจะเกิดจากแรงจูงใจที่มักไม่ค่อยน่าชม นักก็ตาม ปลายปี 2542 ปราโมทย์ ไม้กลัด มือขวาภูมิพลในเรื่องน้ำถูกรัฐมนตรีปลดออกจากตำแหน่งอธิบดี กรมชลประทาน การทำอย่างนี้ไม่ใช่เรื่องไม่ธรรมดาในรัฐบาล และชัดเจนว่าเป็นเหตุผลทางการเมืองที่

เกี่ยวข้องกับคอร์รัปชัน แต่ไม่ชัดเจนว่าใครเป็นฝ่ายคอร์รัปชัน สิ่งที่สำคัญคือมันเกี่ยวพันกับปราโมทย์ที่ครั้งหนึ่งเคยไม่มีใครแตะต้องได้

ยังมีการสร้างความระคายเคืองแก่เหล่าของพวกเขาในเรื่องอื่นๆ อีก ในปี 2542 ในที่สุด BBC ก็นำสารคดีที่ตนได้รับสิทธิพิเศษเข้าไปถ่ายทำงานศพของสังวาลย์ออกฉาย ว่างเข้าใจว่าสังวาลย์จะได้รับการนำเสนอในทำนองแม่ชีเทเรซา แต่งานที่ออกมาไม่เป็นไปอย่างนั้น กลายเป็นการสำรวจพิเคราะห์สถาบันภูมิพลแทน ถึงจะยังแสดงความเคารพและเป็นบวก สารคดีชุดนี้ก็หาญตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของว่าง และทีมงานก็ไปสัมภาษณ์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิจารณ์เจ้าประจำของว่าง

จากนั้นก็ยังมีหนังของฟ็อกซ์ *Anna and the King* ที่อิงจากบันทึกเกินจริงของครูประจำวังรัชกาลที่ 4 Anna Leonowens (เป็นต้นกำเนิดหนังและละครเพลง *The King and I*) เป็นเวลาหลายสิบปีที่ว่างได้ปฏิบัติงานเขียนของเธอว่าเป็นเรื่องแต่งล้วนๆ เพราะลีโอนอเวนส์ไม่ได้ระบายสีมงกุฎให้เจ็ดแจ่มจรัส ฟ็อกซ์ต้องการถ่ายหนังเรื่องนี้ในบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ แต่ด้วยกำลังภายในในคณะกรรมการภาพยนตร์ของรัฐบาล ว่างทำใจอนุญาตให้ไม่ได้ บทหนังไม่ได้มองมงกุฎอย่างที่ว่างอยากให้มอง ผู้กำกับไม่ใช่คนไทย และฟ็อกซ์เอาดาราส่องกงโจวเหวินเฟมาเล่นเป็นมงกุฎ (ใจดี ฟอสเตอร์เป็นแอนนา) ซึ่งเป็นสิ่งที่รับไม่ได้ คนไทยจะต้องเล่นเป็นมงกุฎ หนังจึงไปถ่ายทำที่มาเลเซีย เมื่อออกฉายปลายปี 2542 ก็ถูกห้ามฉายในไทย ด้วยเหตุผลหุยมหุยมไร้สาระ

หนังทำออกมาไม่ได้ล้วงเกินหน้าเกลียดและมีคุณภาพปานกลาง แต่มันก็กระตุ้นความเห็นต่อสิ่งที่เป็นประเด็นจริงๆ นั่นคือ ประวัติศาสตร์ไทยฉบับไหนกันแน่ที่ถูกต้อง ของว่างหรือของคนอื่นๆ? ธงชัย วินิจจะกุล นักวิชาการที่สอนในมหาวิทยาลัยที่สหรัฐฯ เขียนว่าประวัติศาสตร์ฉบับของทางการไทยไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความจริงพอๆ กับของฮอลลีวูด ธงชัยชี้ว่ามงกุฎในหนัง *Anna* หล่อเหลาตรงข้ามกับตัวจริงที่ดูธรรมดา และถามว่า “คณะกรรมการภาพยนตร์สั่งห้ามหนังเรื่องนี้เพราะว่ามันทำให้มงกุฎดูสง่างามหน้าตาดีมากเกินไป จึงเป็นการคลาดเคลื่อนจากประวัติศาสตร์อย่างนั้นหรือ?... หากเราให้ความสำคัญกับความถูกต้องทางประวัติศาสตร์จริงๆ แล้วล่ะก็ กระทรวงศึกษาธิการทั้งกระทรวงกับบรรดาดำรงเรียนประวัติศาสตร์ของกระทรวงสำหรับโรงเรียนทั้งหมดนั้นควรจะไปก่อนใครเพื่อนเลย... เรื่องของเรื่องที่เป็นเรื่องกันอยู่นี้ก็คือจะชอบเรื่องแต่งฉบับไหนมากกว่ากัน ที่จะอนุญาตให้คนไทยได้บริโภคกัน” ธงชัย อดีตผู้อำนวยการศึกษาระดับมัธยม 2519 เป็นนักวิชาการอีกรายหนึ่งที่ได้คอยเลาะรอบริมขอบรั้ววังมายาวนาน ทำทนายอำนาจยึดกุมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของวัง พวกเขาค่อยๆ กระดืบเข้าใกล้สิ่งที่เป็นประเด็นจริงๆ มากขึ้นเรื่อยๆ และไม่อาจหยุดพวกเขาได้

ในปี 2543 นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวและนักการเมืองส่วนก้าวหน้าที่อยู่ในวัยกลางคนชั่วรุ่นหนึ่งแสดงการทำทนายกระด้างกระเดื่องอย่างมีสำนึกต่อการควบคุมประวัติศาสตร์ของวัง ปีนี้เป็นปีครบรอบร้อยปีของปรีดี

พนมยงค์ และผู้สนับสนุนของเขาต้องการใช้โอกาสนี้ฟื้นฟูชื่อและกิตติศัพท์ของเขา แต่ทว่าปีนี้เป็นปีครบร้อยของสังวาลย์เช่นกัน และวังต้องการความสนใจทั้งหมดมุ่งไปที่เธอ สิ่งที่ตามมาคือศึกษาบุญบารมีและการแย่งชิงว่าใครจะตัดสินใจว่าใครคือวีรชนของประชาชน ฝ่ายของปรีดีเริ่มเขียนลูกก่อนมาตั้งแต่ปี 2540 จี้ให้รัฐบาลวางแผนจัดงานรำลึก ออกแสตมป์ หรือกระทั่งธนบัตรรูปปรีดี และเสนอชื่อเขาให้อยู่ในรายชื่อบุคคลสำคัญแห่งศตวรรษที่ 20 ของยูเนสโกในวาระขึ้นสหัสวรรษใหม่ เมื่อข่าวในวังจับยามสามตามาพบเห็นเข้า พวกเขาก็ดีใจด้วยการวางแผนจองทั้งปีจัดงานใหญ่สำหรับสังวาลย์ พวกเขาเสนอชื่อเธอถึงยูเนสโก ทั้งที่เธอแทบไม่เป็นที่รู้จักเลยนอกราชอาณาจักรไทย แต่วังมองว่าเรื่องนี้แทบจะถือเป็นสิทธิโดยชอบธรรม ชื่อที่ไทยเสนอไปครั้งก่อนแก่ยูเนสโกในปี 2535 ยิ่งไม่เป็นที่รู้จักเสียยิ่งกว่า คือ มหิดล

การศึกกระทำผ่านการผลิตหนังสือ การประชุมทางวิชาการ และบทความต่างๆ เกี่ยวกับปรีดี ทำหยาบทัศนะทางการที่ว่าเขาทรยศต่อประเทศชาติ พวกเขาแฉเล่ห์เพทุบายและการใส่ความที่ทำให้ปรีดีต้องมีมลทินในกรณีการตายของอานันท์ และขับเน้นความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย วังก็โต้กลับได้แต่ด้วยการทรมานวิฑูและโทรทัศน์ด้วยโฆษณาาราคาแพงยกยอสังวาลย์

ผลการแข่งขันปรากฏว่าเสมอ งานยกยอปรีดีไม่ถูกสกัดกั้น แต่ก็เป็นที่ไม่รู้ไม่เห็นของวัง ทั้งปรีดีและสังวาลย์ได้รับการเสนอชื่อแก่ยูเนสโกทั้งคู่ แต่วังก็ประโคนแต่เฉพาะสังวาลย์ ปรีดีหมดสิทธิเผยโฉมบนแสตมป์ ธนบัตร ตลอดจนวิทยุ โทรทัศน์และตำราเรียน ขณะสังวาลย์ปรากฏในทุกช่องทางดังกล่าว ทำให้ชื่อเสียงที่ได้รับการชำระของปรีดีถูกจำกัดให้รับรู้แต่ในเฉพาะชนชั้นกลางและสูงในเมืองที่มีการศึกษาที่อ่านหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนประชาชนที่เป็นฐานเสียงสำคัญต่อวัง นักเรียนและชาวบ้านต่างจังหวัดก็จะรู้จักอยู่แต่วีรชนเจ้า

ทั้งนี้มับรรยากาศความเสื่อมถอยโหมมา ในส่วนของวัง เร่งรีบที่จะเจาะยึดกุมจิตใจคนไทยให้มากขึ้น โดยเฉพาะวัยรุ่นที่ไม่สนใจอดีต เนื่องจากจะเป็นลูกค้าที่จะทำให้กิจการยืนยาวต่อไปได้ในอนาคต ในอีกฝั่งหนึ่งคนไทยที่อดอันมานานเริ่มจะฉวยจังหวะที่วังเมื่อยมือจากการยึดกุมภาพพจน์มานานด้วยการเสนอทัศนะของตนที่สวนทาง ด้วยวัยของภูมิพล ความอึดในการนั่งบัลลังก์ และความพยายามอย่างแท้จริงในการช่วยเหลือพสกนิกร ทำให้เขาถอยลงมบนเป็นกระบี่ไร้คู่มือไร้เทียมทาน แต่ชัดเจนว่าจักรีรุ่นต่อไปจะต้องเผชิญความยากลำบากในการพิสูจน์ตนเอง

วังเริ่มเตรียมการสำหรับการสืบบัลลังก์ ด้วยตระหนักดีว่าชื่อเสียง(ง)ของวชิราลงกรณ์อาจนำไปสู่ปัญหาคนของวังจึงกระชับบังเหียนของวังในการควบคุมกระบวนการนี้ เพื่อให้แน่ใจว่าฝักฝ่ายในวงราชการและกองทัพ นักการเมืองและเหนืออื่นใดคือสาธารณชนจะไม่มีปัญญาที่จะแทรกแซง ทายาทยังเป็นวชิราลงกรณ์อยู่

แม้ประชาชนจะนิยมสิรินธรมาอย่างต่อเนื่องก็ตาม รัฐธรรมนูญจัดวชิราลงกรณ์เป็นมื่อวางอันดับหนึ่งในรายการ แต่มันก็ยังให้อำนาจภูมิพลเลือกก่อน ภูมิพลสามารถกำหนดใครเป็นทายาทก็ได้

นั่นทำให้เกิดคำถาม หากเขาตายไปแล้วคำสั่งเสียของเขาถูกบิดเบือนล่ะ ซึ่งเกือบจะเป็นอย่างนั้นอย่างที่เกิดในปลายรัชกาลที่ 3 และ 4 เพื่อเป็นหลักประกันว่าคำสั่งเสียของเขาจะได้รับการปฏิบัติ ภูมิพลสร้างกองกำลังองคมนตรีขึ้นมารายรอบเปรม เปรมเลือกคนมาเป็นองคมนตรีหลายคนจากลี้ล้อราชการและความมั่นคงของเขาเอง ภูมิพลยังได้ตั้งผู้พิพากษาที่เขาเชื่อใจสองรายและเจ้าด้วยกันเองส่วนหนึ่งในช่วงทศวรรษ 2533 แต่พอถึงปี 2543 คนของเปรมก็นั่งกันอยู่เต็ม แสดงให้เห็นว่าภูมิพลวางใจในตัวเขาเต็มพิกัด งานหลักอีกอย่างหนึ่งของเปรมคือการยึดกุมกองทัพ จัดการดูแลให้คนของตนเองได้เติบโตเลื่อนขั้น นี่เป็นเรื่องสำคัญยิ่งยวด เนื่องจากเชื่อกันว่ากองทัพแยกเป็นปีกสิรินธรกับปีกวชิราลงกรณ์ ซึ่งสู้มเสี่ยงอันตรายอย่างยิ่งเวลาต้องเปลี่ยนคนนั่งบัลลังก์

เพื่อรับประกันการเปลี่ยนคนนั่งอย่างราบรื่น วังยังต้องสร้างสายสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้นกับผู้นำการเมือง และธุรกิจรุ่นใหม่ ต้องยกภาพพจน์ของวชิราลงกรณ์ให้ดูเป็นกษัตริย์มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องคอยระวังให้เขาแอบบีและไม่ว่างอยู่ตลอดเวลา และวังก็เริ่มแคมเปญโฆษณาชวนหิตลรุ่นถัดมา(รุ่นหลานภูมิพล)ในลักษณะสมัยใหม่

ทั้งหมดนี้ไม่มีอะไรง่ายเลย และเช่นเคยต้องอาศัยการประนีประนอมบางอย่าง เส้นสายกับกองทัพสำหรับเจ้าที่สำคัญๆ ทั้งหมดได้รับการสืบสาน วชิราลงกรณ์ขยันร่วมงานพิธีต่างๆ ของกองทัพมากขึ้น และยังคงเป็นผู้บังคับบัญชาของครีกซ์เฝ้าวัง สิรินธรเป็นอาจารย์บรรยายที่โรงเรียนจปร.และเป็นประธานในพิธีจบการศึกษา กิจกรรมต่างๆ ของพัชรกิติยาภาผู้อาวุโสที่สุดในรุ่นก็ยังคงเกี่ยวพันกับกองทัพ เธอยังมีแฟนเป็นทหารอีกด้วย ระหว่างนั้นวชิราลงกรณ์กับสิริกิติ์ก็ลงงานมวลงกับลูกเสือชาวบ้านตามงานพิธีและกิจกรรมต่างๆ ทั่วประเทศ ยกลูกเสือชาวบ้านให้มีความสำคัญทางการเมืองอีกครั้งหลังจากสงบนิ่งมานานหลายปี วังออกแรงพยายามรักษาคนของตัวเองไว้ในตำแหน่งอำนาจต่างๆ นอกเหนือจากกองทัพ องคมนตรีกับมือไม้คนอื่น ๆ ของภูมิพลหนึ่งในบอร์ดของบรรษัทยักษ์ใหญ่และรัฐวิสาหกิจต่างๆ ปราโมทย์ ไม้กลัดหลังถูกเชิญออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทานก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิกในเดือนมีนาคม 2543 ด้วยคะแนนมาเป็นอันดับหนึ่ง

วังยังฟื้นฟูรายได้หลังวิกฤตเศรษฐกิจ แม้ว่าทรัพย์สินของวังได้รับการชำระล้างแล้วเมื่อถึงปี 2543 แต่ด้วยเศรษฐกิจที่ยังอ่อนเปลี้ย ผลกำไรและเงินปันผลสำหรับวังยังกระปริบกระปรอย สำนักงานทรัพย์สินฯ พยายามปล่อยเช่าทรัพย์สินที่ยังว่างอยู่และเพิ่มค่าเช่าจากที่ให้เช่าอยู่แล้ว เป็นเรื่องทำทายมากเนื่องจากตลาดอสังหาริมทรัพย์มีอุปทานล้นเกินในทุกส่วน แต่ก็มีการรายงานว่าในปี 2543 สำนักงานฯ วางแผนที่จะเพิ่มรายได้

จากค่าเช่าจาก 300 ล้านบาทต่อปีขึ้นเป็น 1,000 ล้านบาทภายในห้าปี²² จิรายุ อิศรางกูร ผอ.สำนักงานทรัพย์สินฯ อธิบายภายหลังว่าเป็นการแก้ไขการบิดเบือนตลาดอันเป็นผลมาจากค่าเช่าที่ต่ำเกินไปของสำนักงาน²³ แผนนี้รวมถึงการเพิ่มค่าเช่าจากรัฐบาล แม้ว่ารัฐบาลมีงบติดลบมาตลอดตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจก็ตาม จิรายุยืนยันว่าวังยังคิดค่าเช่าถูกกว่าเจ้าอื่นๆ แต่เขาไม่ได้อธิบายว่าทำไมวังจึงเพิ่มภาระแก่รัฐบาล

นอกจากผลประโยชน์เชิงธุรกิจแล้ว วังยังต้องเสริมความเข้มแข็งให้กับงานการกุศลของตนด้วยการปรับปรุงแนวคิดวงวิญญูธรรมของการทำบุญ ในชาววังเกือบทุกคืน จะมีภาพบุคคล กลุ่มธุรกิจและสังคมมอบเงินที่เรียไรมาได้ให้แก่กุมิพล สิริกิติ์ วัชรालงกรณ์ หรือไมก็สิรินธร วังเพิ่มแรงพยายามในการเรียไรเงินจากคนไทยในต่างประเทศ โดยเน้นว่าประเทศกำลังเข้าตาจน เงินเรียไรไม่ได้เข้ารัฐบาล แต่ไหลเข้าการกุศลของวัง

และยังการระดมทุนในรูปแบบการขายเหรียญ พระ พระพุทธรูปและหนังสือที่ระลึกอีกด้วย ในปี 2541 กุมิพลมอบสัญลักษณ์ครุฑแก่บรรษัทใหญ่ๆ จำนวนมากที่บริจาคเงินให้แก่เขา มันไม่เคยมีการแจกมานานเป็นสิบปี ในเดือนพฤษภาคม 2543 ธนาคารแห่งชาติเปิดประมูลธนบัตรรุ่นที่ระลึกเนื่องในโอกาสกุมิพลกับสิริกิติ์ อยู่กินกันมาครบ 50 ปี เงินที่ได้จากการประมูลก็ไม่เข้ารัฐบาลแต่เข้าการกุศลของวัง เศรษฐีชั้นแนวหน้าที่มักเห็นล่อมหน้าล่อมหลังสิริกิติ์จ่ายมากถึง 5 ล้านบาทสำหรับธนบัตรราคา 500,000 บาท²⁴

คนไทยน้อยคนนัก(ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่เคยมีชีวิตได้กษัตริย์อื่นใดมาก่อนนอกจากกุมิพล)ที่จะจินตนาการออกถึงแผ่นดินถัดไป ไม่ว่าใครจะได้ขึ้นนั่งบัลลังก์ก็ตาม แต่อย่างน้อยมีหนึ่งคนกำลังวางแผนเพื่อการนั้นอยู่ และเขาแสดงให้เห็นว่ามีคนพร้อมเพียงใดที่จะใช้ประโยชน์จากบัลลังก์นี้ และในขณะที่เดียวกันการขึ้นของวัชรालงกรณ์นั้นก็สุมเสียงเพียงใด นั่นคือมหาเศรษฐีจากธุรกิจโทรคมนาคมและนักการเมือง ทักษิณ ชินวัตร ทักษิณ ทุ้มเททรัพย์สินที่มีนับพันล้านเหรียญสร้างพรรคขนาดใหญ่ขึ้นมาและกลายเป็นนายกฯ ในเดือนมกราคม 2544 เขายังสอดแทรกเข้าไปในการเมืองของกองทัพและวังด้วย ตีสันทวัชราลงกรณ์อย่างน่าหวาดเสียว

²² *Bangkok Post*, April 12 and October 6, 2000; *Nation*, October 6 and October 9, 2000.

²³ *Corporate Thailand*, December 2003.

²⁴ *Nation*, May 4 and May 9, 2000.

ทักษิณทำให้หลายคนกังวลว่ามีความมั่งคั่งใหญ่โตสูงแบบพินทุลสงคราม ที่เคยประลองกับภูมิพลว่าใครจะเป็นเจ้ายุทธจักร พรรคไทยรักไทยของทักษิณทำที่เป็นพรรคที่มีฐานมวลชนด้วยการหาสมาชิก 11 ล้านคน ทำให้เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ ทักษิณมีภาพวาดอยู่ในบ้านที่เป็นภาพจำลองจากภาพถ่ายที่มีชื่อเสียงโดดเด่นที่สุดของภูมิพล เป็นภาพที่แสดงการตรากตรำทำงานหนักและความห่วงใยในพสกนิกรของเขา แต่ฉบับของทักษิณนั้นเป็นภาพของตัวเอง

ทักษิณต่างจากพินทุตรงที่ใช้เงินซื้อใจวัง ในช่วงต้นทศวรรษ 2533 การทุ่มเงินบริจาคทำให้เขาได้ตั๋วเข้าไปอยู่ในแวดวงของสิริกิติ์และใกล้ชิดอุบลรัตน์ ซึ่งมีรายงานว่าเขาเป็นนายทุนสนับสนุนการแสดงเปียโนของพลอยไพลินบางครั้ง มีข่าวลือว่าเขากับอุบลรัตน์มีสัมพันธ์ลึกซึ้ง ทักษิณใช้ความร่ำรวยเข้าไปตีสนิทกับวชิราลงกรณ์อย่างมองการณ์ไกล ปลายทศวรรษ 2533 คนกรุงเทพฯ จำนวนมากที่รู้ข้อมูลพุดกันเรื่องทักษิณดูแลค่าใช้จ่ายก้อนโตๆ ให้กับวชิราลงกรณ์ เช่น การตกแต่งปรับปรุงวังเก่า(วังสุโขทัย)ของรัชกาลที่ 7 ที่วชิราลงกรณ์ต้องการย้ายเข้าไปอยู่ ถึงตอนนั้นวังแห่งนี้ยังเป็นของสิรินธร แต่เมื่อยอมยกให้พี่ชาย เธอก็ได้รับวังสระปทุมของสว่างวัฒนามาแทน ซึ่งว่ากันว่าก็ปรับปรุงตกแต่งใหม่ด้วยเงินของทักษิณเช่นกัน²⁵

ทักษิณยังได้ช่วยสำนักงานทรัพย์สินฯ โดยที่ตัวเองก็ได้กุมสื่อไปด้วยพร้อมกัน แหล่งเงินกู้ที่ใหญ่ที่สุดและเป็นผู้ถือหุ้นสำคัญของสถานีโทรทัศน์ไอทีวีคือธนาคารไทยพาณิชย์ และแปซิฟิคคอมมิวนิเคชั่นของกุนชื้อด้านประชาสัมพันธ์ของวัง ปีย์ มาลากุลก็ถือหุ้นอยู่จำนวนมาก ผู้ถือหุ้นใหญ่อีกรายหนึ่งคือเครือเนชั่นที่ไม่มีรสนิยมฝึกไฟเจ้า หลังจากการลดค่าเงินบาทและวิกฤตเศรษฐกิจ ไอทีวีประสบปัญหาอย่างหนัก เครือเนชั่นเสนอตัวจะเทคโอเวอร์ทั้งหมด แต่ในปี 2543 ธนาคารไทยพาณิชย์กลับยื่นกรานที่จะขายให้ทักษิณ ในตอนนั้นสถานีโทรทัศน์ทั้งหมดของไทยประสบการขาดทุน และไอทีวีแทบไม่มีมูลค่าใดๆ มากไปกว่าอุปกรณ์เครื่องไม้เครื่องมือ ทักษิณสามารถตั้งสถานีโทรทัศน์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ได้สบายๆ แต่เขากลับจ่ายให้ธนาคารไทยพาณิชย์ 60 ล้านเหรียญสำหรับหุ้นไอทีวี นั่นคือทักษิณช่วยสงเคราะห์ธนาคารไทยพาณิชย์กับวังไปโดยมีโอกาสน้อยมากที่จะถอนทุนคืน

ตามคาด ทักษิณใช้ไอทีวีเป็นฐานสนับสนุนการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์นำกระอักกระอ่วนว่าวังสนับสนุนตัวเขาจากการขายไอทีวี เมื่อปีย์ก็วิจารณ์การใช้ประโยชน์จากการเป็นเจ้าของสถานีของทักษิณด้วยเช่นกัน ทักษิณก็บีบให้ปีย์และบริวารรายอื่นๆ ของวังออกไป

²⁵ จากคำร่ำลือ Mohamed al-Fayed เจ้าของห้าง Harrods และเป็นพ่อของ Dodi ที่ตายพร้อมไดอานาในอุบัติเหตุทางรถยนต์ ก็มีสวนเกี่ยวข้องกับทักษิณเคยพา al-Fayed เข้าพบวชิราลงกรณ์อย่างน้อยหนึ่งครั้ง และ Harrods ก็มีส่วนร่วมในการตกแต่งวังสุโขทัยด้วย

เรื่องไต่สวนนี้แสดงให้เห็นตัวตนที่แท้จริงของทักษิณ แม้ว่าเขาชัดเจนเอาไว้ต่อเมื่ออีกสองสามปีต่อมา นั่นคือ เขาจะสนองความต้องการของวังตราบไต่สวนที่ทักษิณของเขา แต่หากผลประโยชน์สองฝ่ายไม่ลงตัว เขาก็ไม่ถือเป็นฐานะที่จะต้องรับใช้ ยิ่งกว่านั้น เขาเต็มใจที่จะแก้ปัญหาวังอย่างเปิดเผย ตลอดจนชักใยคนในครอบครัวภูมิพลให้กระทบกระทั่งกันเอง โดยเฉพาะวชิราลงกรณกับสิริกิติ์ฝ่ายหนึ่งและภูมิพลกับสิรินธรอีกฝ่ายหนึ่ง

หลังได้เป็นนายกฯ ทักษิณประจบประแจงวังในเชิงสัญลักษณ์ ในการประกาศนโยบายเศรษฐกิจ เขาแหว่สะท้อนภูมิพลในการกล่าวหาว่านักลงทุนต่างชาติว่าเขาเปรียบไทย แม้ว่าเขาเองมีส่วนร่วมกับต่างชาติ และบอกว่าไทยควรพึ่งพาตนเองและเป็นอิสระจากเศรษฐกิจโลกมากขึ้น²⁶ เขาประกาศแนวทางช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมระดับหมู่บ้านและโครงการพึ่งตนเองอื่นๆ

เขาตั้งรัฐมนตรีมหาดไทยที่รณรงค์จัดระเบียบสังคม(แม้จะมากไปหน่อย) ซึ่งสะท้อนค่านิยมของวังที่ว่าสังคมไทยตามใจตนมากเกินไป รัฐบาลทักษิณยังเพิ่มการใช้โทษประหารสำหรับผู้ค้ายาเสพติดและในคดีฆาตกรรมบางคดี และเร่งรัดโทษประหาร ด้วยการเร่งรัดเรื่องนี้ด้วยตัวเอง(ด้วยอาการยอมรับจากวัง)ทักษิณปกป้องภาพพจน์ของภูมิพลขณะเขาเป็นคนลงมือทำสนองความประสงค์ ขณะเดียวกัน ที่แรก ทักษิณเหลือคนของวังไว้ในรัฐบาลเป็นจำนวนมากโดยที่เลื่อนคนของตัวเองขึ้นมาด้วย เขาให้ชงทอง จันทรางศุ นักนิยามกษัตริย์ยุคใหม่ขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งสูงในกระทรวงยุติธรรม

นี่เป็นประโยชน์ต่อทักษิณในช่วงแรก นักสังเกตการณ์ทางการเมืองหลายคนเชื่ออย่างนั้น ไม่นานก็เดือนหลังรับตำแหน่งในปี 2544 เขาเจออุปสรรคจากการถูกตั้งข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญที่จะตัดสินทางการเมืองของคนที่ถือหุ้นในธุรกิจสัมปทานรัฐ ซึ่งก็คือบริษัทชินวัตร คดีเข้าไปถึงศาลฎีกา ซึ่งปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเขาผิดเป็นที่เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าการเข้ามาสอดแทรกของเปรมคือสาเหตุที่ทำให้ผลพลิกมาข้างทักษิณ โดยชนะไปหนึ่งเสียง และหนึ่งเสียงนั้นก็เชื่อกันว่าเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญและเป็นคนของเปรม กระมลทองธรรมชาติ ที่มีรายงานว่าเปลี่ยนการออกเสียงในนาทีสุดท้าย หลังจากออกเสียงแล้ว ศาลเสียงข้างมากก็ยังกระทั่งไม่สามารถตัดสินใจได้ถึงฐานทางกฎหมายที่ปล่อยให้ทักษิณหลุดไป

แต่หากเปรมกับวังนี้ก็จะขยับขยายไปสู่ยุคใหม่แห่งการร่วมไม้ร่วมมือระหว่างวังและผู้นำพลเรือนแล้วละก็ คิดผิดถนัด ทักษิณไปไกลยิ่งกว่าเกรียงศักดิ์กับชาติชายที่ไม่อิงวัง เขาตอนพรรคฝ่ายค้าน ปล่อยให้วังอยู่กับพิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่างๆ ไป และกันวังออกจากราชการเมืองและสังคมของเขา ทักษิณยิ่งแสดงถึงความกระวีกระวาดที่จะใช้ประโยชน์จากสถาบันกษัตริย์เวลาเป็นคุณกับตนเอง ด้วยภูมิพลที่กึ่งๆ เกษียณและเปรมก็ไม่ได้กุมราชการและกองทัพอีกแล้ว เขาจึงทำอะไรก็ได้ตามแต่ต้องการ ทั้งที่ถูกภูมิพลแหว่เอาอยู่

26

ธุรกิจของทักษิณเองก็พึ่งพาต่างชาติอย่างหนักในด้านเครื่องมือเครื่องมือ บริการ เนื้อหาและการเงิน

หลายครั้งในช่วงสี่ปีแรก และทั้งที่รัฐบาลของเขาก็พิสูจน์ว่าทุจริตแทบไม่แพ้รัฐบาลก่อนๆ เลย ชัยชนะถล่มทลายในการเลือกตั้งปี 2548 บ่งชี้ว่าเขาประสบความสำเร็จในการทำทลายอำนาจของภุมิพล

ในท้ายที่สุด ทำนองเดียวกับตากสินที่ชื่อคล้ายๆ กัน ทักษิณถูกทำลายโดยอึดตาของตนเอง ปลายปี 2548 กระแสนั้นกลางในเมืองเริ่มกดดันภุมิพลให้เอาเขาออก ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากผลงานการแทรกแซงในนามประชาชนที่ผ่านๆ มาในประวัติศาสตร์ที่ได้รับการโฆษณามาเป็นอย่างดีของวัง แต่กระนั้นมันก็ทำให้วังมีนตบ พวกเขามิชอบทักษิณเลย แต่เขาได้รับการเลือกตั้งมาอย่างชอบธรรมและได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งแกร่งในต่างจังหวัด ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาเป็นฐานเสียงของภุมิพล ยิ่งกว่านั้น แนวร่วมนิยมกษัตริย์ของคนเมือง สวมเสื้อเหลือง อ้างว่า “เราจะสู้เพื่อในหลวง” นี้ ถูกนำโดยคนสองคนที่เอาแน่ไม่ได้ ชนิดที่วังเองก็ไม่อยากจะข้องแวะด้วย นั่นคือ สนธิ ลิ้มทองกุลและจำลอง ศรีเมือง

ครั้นแรงกดดันเพิ่มจนท่วมท้นในต้นปี 2549 ทักษิณยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่เพื่อพิสูจน์ว่าเขายังได้รับการสนับสนุนจากคนชนบท แต่หนึ่งวันหลังจากประกาศชัยชนะ เขาเข้าพบภุมิพลและโผล่กลับออกมา แถลงน้ำตาคลอว่าเขาจะไม่ได้เป็นนายกฯ อีก พวกเขาพูดอะไรกันนั้นไม่ชัดเจน แต่รู้สึกได้ชัดว่าภุมิพลสอดแทรกเข้ามาอีกแล้ว การขยับหมากตานี้โดนใจประชาชน และมันยังสร้างความชอบธรรมแก่การเรียกร้องของมวลชนบนท้องถนนให้ภุมิพลก้าวเข้ามาก่อนที่กระบวนการประชาธิปไตยจะหมดสิ้นหนทางไป
